

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk

Månedsskrift

3 · 2020

2. Ekstra-Udgave.

SOCIAL-DEMOKRATEN

FRISINDT ER KOLLEKTIVTAL RIGDOM UDBYTTET BER
E. VALDT DEN DER ARBEJDE ARBEJDSLØSE
I STRANDE TILSAMMENHÆNGEN OG SAMMUELIGE
I SØNDERS TALET FOR FOLKEKONTORETS SAGA
I FRAMMIDTIDEN BERLINGSKONEN EN PRIVAT SAG I SA
I SOM TILLES VELGEBERSTANDEN I ØSTERSØEN
I ØSTERSØEN TILHØRER I ASKAPPELSE AF DEN STAA

FRIHED LIGHED BRØDERSKAB

GRATIS BETSKJELP · OTTELIG OG MINDTIG VED
KLEDE INDVANDERSTYRELSEN · ØKERT BEET TIL DE
GENDE SKALA · ØKERT ØTIGENDE ARVEARBEJDE
ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT
ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT
ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT
ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT
ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT
ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT ØKERT

MANDAG DEN 29. MARTS

1920

Kongen begaar Statskup.

Kongen har afskediget Ministeriet Zahle.

Et Ministerium Neergaard ventes dannet
imod Folkeflertallet.

Landet foran politisk og økono-
misk Kaos!

I dette nummer

Den blaa Sangbog, de forbudte sange og sangsituationen i Sønderjylland i genforeningstiden . . . 83
Elsemarie Dam-Jensen

Svaghøretøget kommer til Sønderborg 91
Ole Edvard Mogensen

Indsatte i Tønder Arrest 1812-42 102
Inger Lauridsen

Bognyt. 113

Det sker i Museum Sønderjylland 118
Ny udstilling i Drøshes Hus

Bagsiden om forsiden 120
Hans Schultz Hansen

Forsidebilledet
Forsiden af *Social-Demokraten* den 29. marts 1920.

Næste nummer af Sønderjysk Månedsskrift udkommer omkring den 7. juni 2020.

Meddelelser fra redaktionen
Sønderjysk Månedsskrift fejrer i år genforeningsjubilæet ved at bringe mindst en artikel om emnet i hver af årets otte numre. Samtidig vil også *Bagsiden om forsiden* beskæftige sig med Genforeningen. I dette nummer fortæller museumsinspektør Elsemarie Dam-Jensen om sangsituationen i Sønderjylland i genforeningstiden. Fra redaktionen ønsker vi læserne et glædeligt genforeningsjubilæumsår og god læselyst.

Kolofon

Sønderjysk Månedsskrift
Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland i samarbejde med Museum Sønderjylland og Sønderjysk Kulturfællesskab.

Pris for medlemskab af Historisk Samfund for Sønderjylland inkl. Sønderjysk Månedsskrift: 325 kr. årligt inkl. moms og forsendelse.

Ekspedition: Historisk Samfund for Sønderjylland. Tlf. 7462 4683. Mail: hssdj@hssdj.dk. www.hssdj.dk.

Layout: Tekst & Design, Haderslev.
Tryk: Mohrdieck Tryk A/S, Aabenraa.

Redaktion
Lisette Juhl Hansen (ansv.)
Museum Sønderjylland - ISL-Lokalhistorie www.msj.dk
Tlf. 2422 4360. Mail: ljh@msj.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland - Arkæologi
Haderslev.

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder.

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne.

Sønderjysk
KULTUR-
fællesskab

Historisk Samfund
for **Sønderjylland**

Den blaa Sangbog, *de forbudte sange* og sangsituationen i Sønderjylland i genforeningstiden

Af museumsinspektør Elsemarie Dam-Jensen

DER HAR HER I genforeningsjubileumsåret været meget fokus på *de forbudte sange* og Den blaa Sangbog. Det kan jo godt undre, eftersom fænomenet de forbudte sange eller de hvide blade ikke har noget som helst med Genforeningen og genforeningstiden at gøre.

Nedenstående artikel vil dels opridsse baggrunden for *de hvide blade*, dels berette om Den blaa Sangbogs (DBS) rolle i genforeningstiden og den følgende periode.

DBS' historie er tidligere behandlet i Sønderjysk Månedsskrift (*Så syng da, Danmark ... Sangbogshistorie i Sønderjylland fra Den blaa Sangbog til i dag*. Sønderjysk Månedsskrift 2009, nr. 5), så jeg vil ikke gå i dybden med dens tidlige historie, blot nævne, at 1. udgave kom i 1867, og derefter fortsatte sangbogen i en lind strøm frem til 20. og sidste udgave, som udkom i 1940. Fra 1891 stod Sprogforeningen som udgiver.

Karakteristisk for sangbogen var, at den var meget *moderne* og løbende blev opdateret med de nyeste og mest aktuelle sange, som blev skrevet både i Sønderjylland og nord for Kongeåen. Den afspejlede det repertoirebehov, der var blandt de dansksindede sønderjyder, efterhånden som de tog den voksende sangtradition til sig i slutningen af 1800-tallet, hvor sangbogen blev flittigt brugt

både i hjemmene og i forsamlingshusene. At man var hurtig til at optage nye sange, ses f.eks. af, at *Det haver så nyligen regnet*, skrevet af Johan Ottosen 1890, allerede kom med i 5. udgave 1891.

Den blaa Sangbog i Köllerperioden, *de hvide blade*

Balladen omkring Den blaa Sangbog tog for alvor fart med 7. udgave 1899. Det var den såkaldte Köllerperiode, tiden omkring år 1900, hvor Ernst Matthias von Köller var overpræsident i Slesvig-Holsten. I hans regeringsperiode blev der ført en meget restriktiv og aggressiv politik mod den dansksindede befolkningsdel, og metoderne bestod bl.a. af udvisninger, trusler mod den dansksprogede presse og en masse administrative forholdsregler og retssager, bl.a. mod DBS.

For at undgå problemer med de tyske myndigheder, valgte man ved udgivelsen af DBS 1899 at markere 24 sange med tre advarende stjerner. Desuden anbefalede udgiveren Mathias Andresen "*varsomhed ved valget af sange*". Alligevel var der ofte tilfælde, hvor de syngende blev chikaneret af gendarmer, f.eks. når man sang C. Hostrups *Høje Nord, friheds hjem* eller Bjørnstjerne Bjørnsons *Jeg vil væрге mit land*.

I 1905 blev der ført en længere

retssag om, hvilke sange der skulle forbydes i DBS. Myndighedernes holdning var, at alle sange om modersmålet, sagn, historie og Norden virkede ophidsende på de dansksindede sønderjyder, og konklusionen, formuleret af en tysk sagkyndig, professor Nis Schröder, Haderslev Katedralskole, var, at *“Denne sangbog er det farligste agitationsmiddel danskerne ejer”*. Det betød, at ikke mindre end 150 sange blev betragtet som suspekter, bl.a. H.A. Brorsons Her vil ties, bl.a. pga. linjen *“Trange tider langsomt skrider”* og Adam Oehenschlägers *Lær mig, o skov, at visne glad*, hvor linjerne *“Lær mig du lette sommerfugl at sønderbryde tunge skjul, som nu min frihed tvinger”* faldt myndighederne for brystet. Begge disse teksteksempler var også ganske rigtigt meget symbolske for de dansksindede sønderjyders selvopfattelse under det tyske overherredømme. Man tolkede teksterne ind i sin egen historiske og politiske sammenhæng, selv om teksterne oprindeligt var skrevet i en helt anden tid og med en helt anden betydning.

DBS indeholdt typisk omkring 350 sange, og der var mange af dem, som professoren ikke havde noget imod, f.eks. børnesange, salmer eller viser.

Der har været talt og skrevet meget om *de forbudte sange* på det sidste, og man har næsten kunnet få en fornemmelse af, at sønderjyderne nærmest ikke havde flere sange tilbage at synge i Köllerperioden, da først den tyske sagkyndige havde udtalt sig. Men der var teoretisk set tale om

ca. 150 sange, som blev betragtet som suspekter, men de blev altså ikke definitivt forbudt!

Der er flere eksempler på beslaglæggelser af DBS i tiden omkring år 1900; men det var myndighedernes politik. Mange fra den tyske befolkningsdel var betænkelige ved den hårde kurs, her som alle andre steder gjaldt reglen om *Tryk avler modtryk*.

Den retsforfølgelse, der fandt sted, begyndte med beslaglæggelse af sangbogen flere steder i maj 1905, der var retsforhandlinger i Haderslev september 1905, og sagen endte ved landsretten i Flensborg maj 1906 med fuldstændig frikendelse af alle anklagede.

I 8. udgave af Den blaa Sangbog, der udkom 1906, så man så det endelige resultat af alle forhandlingerne: Fire sange var blevet forbudt ved dom. De måtte ikke trykkes, og det affødte så begrebet *de hvide blade*, fordi man på det sted i sangbogen, hvor sangene havde stået, nu kun skrev deres nummer og titel, og derefter stod så følgende bemærkning: *“Teksten er af Landsretten i Flensborg under 18. 12. 1905 erklæret for ophidsende og tør derfor i henhold til politiforordningen af 28. august 1866 ikke udbredes i Slesvig. Denne dom er under 5. 3. 1906 bleven stadfæstet af kammerretten i Berlin”*.

Og hvilke sange var det så, de tyske myndigheder betragtede som så farlige for den dansksindede befolkning?

Det drejede sig om:

1. Paludan-Møller: *Brat af slaget rammet* (1864).

2. C. Hostrup: *Er skolen for andre end pilt og pøg* (1872)

3. Karsten Thomsen: *Skal Sønderjylland skilles* (1868)

4. Th. Thaulow: *Slesvig, vort elskede omstridte land* (1876)

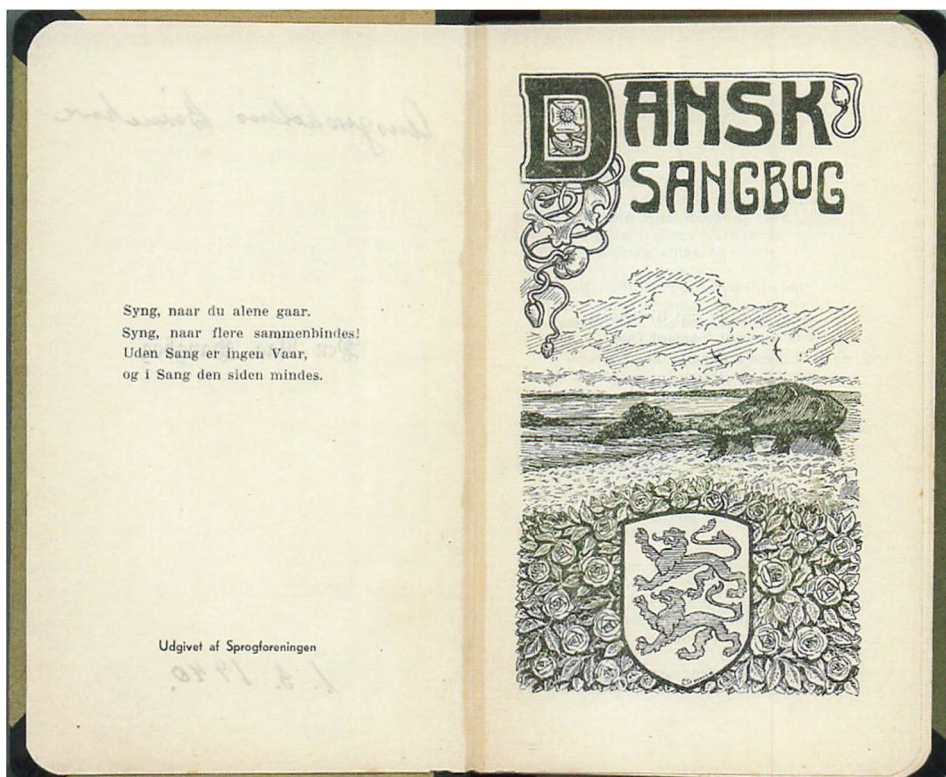
Det er jo interessant, at ingen af disse sange i dag er kendte eller overhovedet synges nogen steder – hverken i Sønderjylland eller i resten af Danmark. De var meget tidsbundne, og det er karakteristisk, at alle fire sange er skrevet inden for en periode på 12 år. Men omkring år 1900 var de nogle af de mest elskede sange i Sønderjylland. Man kan selvfølgelig

derfor tænke, at tabet var stort, da de røg ud af sangbogen, men netop pga. disse sanges popularitet kunne de dansksindede sønderjyder dem alle udenad! Endelig var muligheden jo også, at man bare selv kunne skrive dem ind på de blanke blade, men det er der tilsyneladende ikke mange, der har gjort, det fremgår af de bevarede eksemplarer af sangbogen.

Det, der gjorde disse sange så forhadte hos myndighederne, var deres stærke sprog, hvor man både gav udtryk for ønsket om at få hævn, at blive frie, og at vende tilbage til Danmark.

Her skal blot vises nogle få eksem-

Den blaa Sangbog udgivet af Sprogforeningen.

pler fra disse sange, som for os i dag virker meget tidsbundne og hårde i tonen.

I *Brat af slaget rammet* er det nok især de sidste to linjer af vers 6, der er faldet myndighederne for brystet: *“Slesvigs Land genvundet! Det er kampens mål!”*

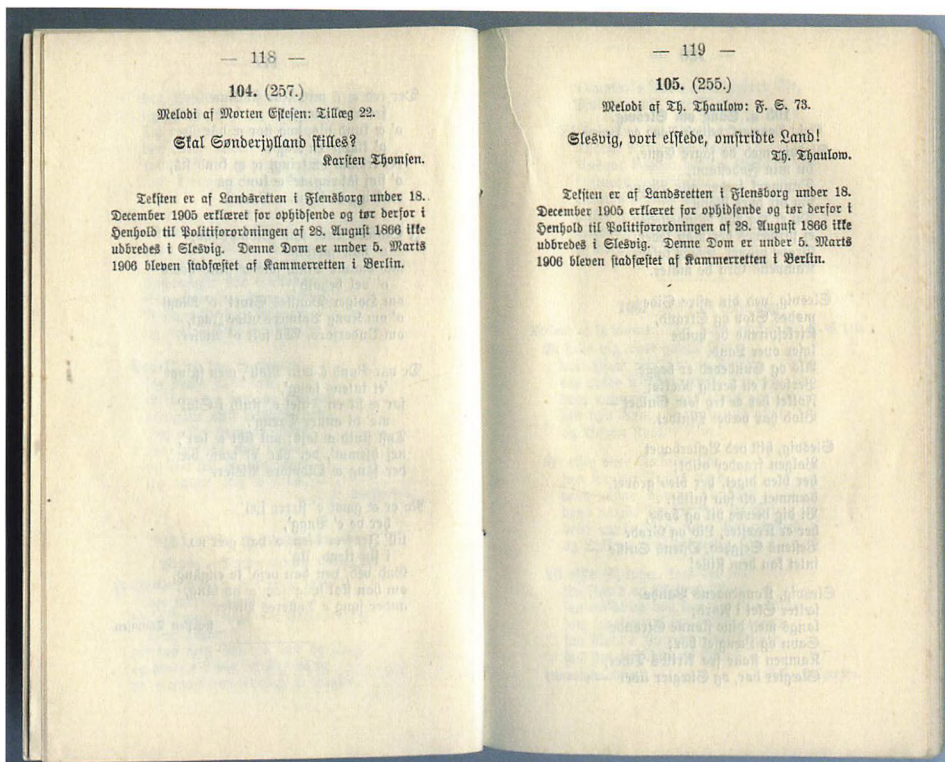
I *Er skolen for andre end pilt og pog* fortælles der f.eks. i 4. vers om håbets æg, der skal ruges ud gennem vintertiden *“til skallen revner og han som evner at blive vores og Slesvigs hævner, får næb og klør”*.

Skal Sønderjylland skilles for åltids frå sin Mor er en af digteren Karsten Thomsens mange sange på sønderjysk. Oftest er hans sange holdt i en

afdæmpet, mild tone, men denne er en af de skrappere. Det kan undre, at netop denne sang er blandt de forbudte, for den forekommer ikke værre end så mange af de andre i Den blaa Sangbog, men indholdet er ikke til at tage fejl af. Karsten Thomsen besvarer selv sit spørgsmål: Nej, Sønderjylland skal ikke skilles fra sin mor, og sønderjyderne vil arbejde mod frihed og danskhed, *“mens Ty-skens Bygning rygger a’ e pind ve’ føst Vindstør”*.

I *Slesvig, vort elskede omstridte land* er det vel især nogle af linjerne i vers 4, som har irriteret de tyske myndigheder: *“Mægtige nabo, for dig er det let, slå du den bro, som forsoning vil*

De hvide blade.

bære! Men indtil da stå vi uforsagt rede til kampen mod overmagt”.

Foruden de fire forbudte sange, var der i efterordet nævnt 16 sange, som udgiveren tilrådede, at man ikke sang ved offentlige sammenkomster. Det var netop nogle af de mest elskede sange som f.eks. *I alle de riger og lande* og *Du skønne land med dal og bakker fagre*.

Allerede i 1908 kom der en revideret udgave, hvor man førte sangbogen a jour med de nye tendenser nord for Kongeåen. Idrætssagen og afholdssagen fik sine sange, f.eks. *Det er saa godt at ha'e Ryggen ret* og *Vi tror, vor Afholdssag er god*. Desuden blev samtidens forfattere som Johan Skjoldborg og Jeppe Aakjær nu repræsenteret.

Den blaa Sangbog og

1. Verdenskrig

1. Verdenskrig kom uvilkårligt til at betyde et afbræk i de mange foreningsmøder, dilettantforestillinger og andre aktiviteter i forsamlingshusene, hvor man havde sunget efter DBS. Mændene var i krig, og kvinderne havde nok at se til med at holde sammen på tilværelsen for sig selv, børnene og familiens gamle. Der var mangel på alt, der var indkvarterede krigsfanger mange steder, og bekymringen for mændenes skæbne ved fronterne har formodentlig gjort, at der hverken har været meget lyst eller overskud til at mødes og synge sammen.

DBS udkom inden krigen med nye udgaver i 1908, 1910, 1912 og 1914.

De hvide blade holdt sig i alle disse udgaver. Under Første Verdenskrig blev der ikke trykt nye udgaver. Men allerede 1919 var man klar med 13. udgave, trykket fra de tyske myndigheder var væk. Det var de hvide blade også, - Genforeningen var lige om hjørnet.

Udgaven fra 1919 er blevet kaldt *revolutionsudgaven*. Ikke fordi indholdet var blevet voldsomt revolutioneret, men fordi tidens mangelsituation gjorde, at det næsten var umuligt at fremskaffe ordentligt papir, så sangbogens papir var af mange forskellige slags, der gav den et *stribet* udseende.

Afstemnings- og genforeningstiden og 1924-udgaven

Der er desværre ikke efterladt mange underretninger om, i hvor høj grad man sang efter DBS i selve afstemnings- og genforeningstiden. Selvfølgelig har sønderjyderne genoptaget skikken med at tage DBS med til møder og fester, men der var det praktiske problem, at de mange tilrejsende jo ikke havde denne sangbog, og det førte til, at man måtte supplere med en række små og større sanghæfter, udgivet både lokalt i Sønderjylland og af velmenende organisationer i Danmark. Disse hæfter kunne både indeholde noget af det klassiske repertoire fra DBS, men også nogle af de lejlighedsange, som den euforiske tid bragte med sig. Sange som ofte var forfattet af præster, skolelærere og andre med poetiske evner – i større eller mindre grad.

To sanghæfter fra afstemningstiden.

I de følgende år har man klaret sig med 1919-udgaven og de ældre udgaver, men der opstod hurtigt et behov for nye sangbøger, især til brug i Sydslesvig, og i 1924 fulgte så 14. udgave.

Den udkom i 7.000 eksemplarer! Her var der tale om en stærkt revideret udgave, 100 nye sange kom

med, heriblandt både ældre sange om og fra Sønderjylland og helt nye sange fra genforeningstiden. *Den gang jeg drog afsted*, som var udgæet i 1881, kom med igen, og helt aktuelle sange som Henrik Pontoppidans *Det lyder som et eventyr* (1918) og Helge Rodes *Som en rejselysten flåde* (1921). Begge disse sange blev an-

ført med nye melodier af Thomas Laub og Carl Nielsen, for der var jo ikke andre melodier til dem, men generelt var man i Sønderjylland ellers lidt tilbageholdende med at indføre alle de mange nye melodier af netop Laub og Carl Nielsen, derfor kan man også betragte 1924-udgaven som en overgangsordning.

Også den kendte vestslesvigske hjemstavns sang *For en fremmed barskt og fattigt*, skrevet til Tønder Statsskoles translokation i sommeren 1922 af den lokale gymnasielærer A. Egeberg-Jensen kom med.

De nye sange, som kom med i 1924-udgaven, var en broget blanding af alt fra folkeviser, salmer, sange på sønderjysk, flagsange (*Der er ingenting, der maner*), nordiske sange, ungdomssange, og både sange af ældre forfattere som Grundtvig og af samtidige forfattere som Vilhelm Gregersen. Det er karakteristisk, at ungdomssangene bl.a. omfatter nogle af de nordiske vandresange, *Vi gå över daggstänkta berg* og *Med ransel på ryggen, med frisk og frejdig sang*, som blev vældigt populære i vandrebevægelsen i mellemkrigstiden.

Når man sammenligner med situationen i Danmark i dag, hvor skiftende sangbogsudvalg har kæmpet bravt med at blive enige om Højskolesangbogens indhold, må man vel gå ud fra, at diskussionerne i Sprogforeningens sangbogsudvalg ikke har været mindre i Sønderjylland i 1923-24. Her skulle man ikke bare tage hensyn til, hvilke nye sange der var skrevet siden sidst, men man skulle

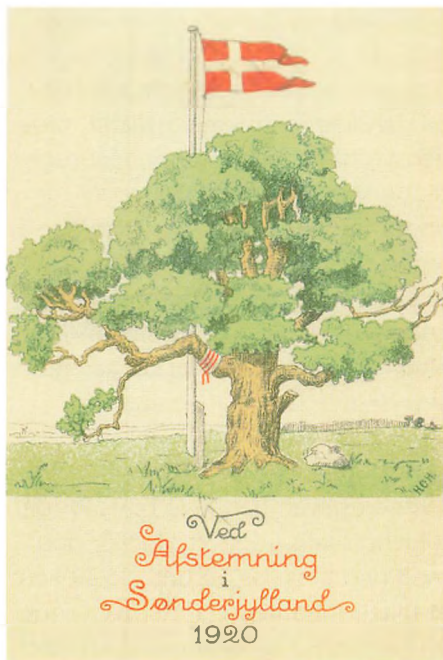
også gøre sig ihærdige overvejelser mht., hvor meget man skulle respektere sangbogens rolle som symbol på danskheden i Sønderjylland, tage hensyn til de gamle sangbogsbrugere, og samtidig være åbne over for ungdommens ønsker om fornyelse af repertoiret. Her spillede det jo bl.a. også en stor rolle, at mange sønderjyske unge havde været på danske efter- og højskoler, hvor de havde lært de nye sange at kende.

Sangbogens sidste tid

1924-udgaven dannede basis for de følgende seks udgaver af DBS, dog med den tilføjelse, at der i 1939 kom et tillæg med nogle af de nye sange fra Højskolesangbogen. Der var tale om et kompromis, mens diskussionen kørte på de høje nagler mellem den konservative fløj, der ville fastholde DBS som Den sønderjyske sangbog, mens yngre og mere fremskridtsvenlige sønderjyske sangbogsbrugere i mellemkrigstiden var parate til at gå over til Højskolesangbogen for at skabe "*et sangfællesskab med det gamle land*" (Erik Appel. Heimdal 14. juli 1937).

Pga. 2. Verdenskrig blev processen dog forhalet, den sidste udgave af DBS kom i 1946, og først derefter gik man efterhånden over til Højskolesangbogen i hele Sønderjylland.

Der er ingen tvivl om, at DBS spillede en meget stor rolle som identitetsskabende samlingspunkt i Sønderjylland i hele sin 74-årige udgivelsesperiode, specielt i den tyske tid, men vel også stadig i 1920'erne. Tiden med de hvide blade varede 11

Udsnit af forside af afstemningssanghæfte fra Grenå.

år, og det var den periode, som for mange sønderjyder stod som den væsentlige i sangbogens historie, netop pga. sangbogens rolle som *det farligste agitationsmiddel danskerne ejer*. Det er den fortælling, der er blevet givet videre, men sangbogens rolle har været meget bredere. Den har været vigtig i hele sin tid som sangbog for alle dansksindede sønderjyder ved møder, i hjemmene og efter Genforeningen også i skolerne. Syd for grænsen fortsatte den efter 1920 med at spille en stor rolle, og her blev sangbogen også fortsat distribueret i store mængder af Sprogforeningen.

Efterlysning!

I dag er DBS sjældnen, hvilket godt kan undre, når man tænker på, at den er blevet trykt i et samlet oplag

på vel omkring 100.000! Mange af sangbøgerne er blevet smidt ud i årenes løb pga. manglende kendskab og interesse for sangbogen og dens historie, men mange er helt sikkert også blevet slidt op!

På Museum Sønderjyllands Mediearkiv har man en lang række udgaver af DBS, men man mangler faktisk nogle stykker, så vi vil benytte lejligheden til at efterlyse følgende udgaver:

1. udgave "*Tohundrede Sange*" trykt i Kbh. 1867.
2. udgave "*Dansk Visebog*" trykt i Kbh. 1868.
3. udgave "*Dansk Sangbog*" trykt i Viborg 1881.
4. udgave "*Dansk Sangbog*" trykt i Viborg 1885.
12. udgave "*Dansk Sangbog*" trykt i Aabenraa 1914.

Skulle læserne ligge inde med en sådan udgave, og vil man sikre dens bevarelse for eftertiden, er man velkommen til at sende den eller aflevere den hos: Museum Sønderjyllands Mediearkiv, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa. På forhånd tak! ■

Litteratur

Karl Clausen: *Den blå Sangbog. I hundredåret for dens fremkomst*. 1967.

Svagføretoget kommer til Sønderborg

Af fhv. trafikregionschef Ole Edvard Mogensen

I løbet af en uge i oktober i 1952 var svagføretoget på rundtur i Danmark. Svagføretoget var et udflugtstog, som befordrede handicappede og kronisk syge. Deltagerne fik en tur, som de aldrig glemte. Jernbaneforfatter og fhv. trafikregionschef Ole Edvard Mogensen fortæller om togets ophold i Sønderborg.

SVAGFØRETOGET blev kørt af DSB, der stod for alt det praktiske med tog, køreplaner, vogne, lokomotiver og stationsophold. Initiativtager var redaktør Anders B. Nørgaard fra

avisen *Social-Demokraten* i København. Sammen med Københavns hospitalsborgmester Julius Hansen fik han stabledet en komité på benene med formålet: "at sende et antal ubemidlede svagføre på en jernbanerejse gennem Danmark". Medvirkende var også Vanføreforeningen, ASF Dansk Folkehjælp, Falck samt Røde Kors. Desuden deltog sovevognsselskabet, der leverede sove- og spisevogne med tilhørende personale. Selskabet hed *Compagnie Internationale des Wagon-Lits et des grande Express Européen*. I daglig tale kaldet *Wagon Lits*.

I Sønderborg blev svagføretoget placeret på et havnespor ved Alssund. I baggrunden ses Sønderborg Station.

Foto: Danmarks Jernbanemuseum.

Kørslen med svagføretog startede i 1952. Det var gået stærkt med planlægning og forberedelse. Avisen *Social-Demokraten* startede det hele op i september, og allerede den 5. oktober var det første tog klar til start. Toget startede i København og udgik fra Frederiksberg Station. På rundturen var der tre ophold. På den første tur var det i Nyborg, Laven og Sønderborg.

Turen var for handicappede og kronisk syge. De blev den gang kaldt svagføre eller vanføre. Mange levede en meget isoleret tilværelse. Enten på institution, hospital, plejehjem eller i private hjem. Social-Demokraternes tanke var at hjælpe de ubemidlede, som ikke havde råd til at komme på tur. Med toget fik de mulig-

hed for en oplevelsesrig ferietur rundt i Danmark. Toget bestod af to sovevogne, en spisevogn, to personvogne og to pakvogne. Det første tog havde plads til 59 deltagere.

Af de sygdomme, som deltagerne led af, kan nævnes leddegigt, muskelsvind og børnelammelse. Fire var konstant sengeliggende. Nogle kunne kun tåle at sidde op nogle få timer hver dag.

Mange af de hjælpemidler, der findes for handicappede i dag, var der end ikke tænkt på i 1952. At indrette tog, stationer og bygninger så de var handicapvenlige var heller ikke noget, der blev overvejet dengang. Ord som handiCAPtoilet havde heller ikke holdt sit indtog i det danske sprog endnu.

Foto: Danmarks Jernbanemuseum.

Svagføretoget er netop ankommet til Sønderborg. Udenfor er der korsang.

Dengang var der generelt ikke megen forståelse for mennesker med et handicap. De fleste personer med handicap levede ensomt og havde ikke megen kontakt med samfundet udenfor.

Toget var af datidens standard, hvor det var meget vanskeligt for handicappede både at stige på og af samt bevæge sig rundt. I mange tilfælde måtte gæsterne i toget løftes ind i toget og bæres fra den ene vogn i toget til den anden, når det var spisetid i spisevognen.

Overalt hvor toget kom frem, blev toget og dets gæster mødt af stor hjælpsomhed og offervilje. Alle kunne se, at togets gæster havde det svært, og alle ville gerne give en hjælpende hånd. Alle steder var der

mange der hilste og vinkede. Forretninger og virksomheder gav gaver. Flere kommuner, som toget besøgte, arrangerede særarrangementer for togets gæster.

De fleste fødevarer var skænket af forskellige virksomheder fra København eller de byer, som toget besøgte.

Toget havde et personale på i alt 30 personer, heriblandt en læge, sygeplejersker og samaritter. Alle var de veluddannede, og mange havde også en solid erfaring. Nogle havde været med til at hente koncentrationslejringer hjem fra Tyskland. Andre havde været med hospitalsskibet *Jutlandia*.

Køkkenpersonalet i toget havde nogle lange arbejdsdage. Op til 18

Kokkene fra spisevognen og hjælpere fra Røde Kors kan endelig holde kraften.

timer kunne det nemt blive til. De fik dog kun betaling for en arbejdsdag af normal længde. De overskydende timer var noget, som man gjorde for den gode sags tjeneste.

Dagens forplejning startede med morgenkaffe, friskbagte rundstykker og wienerbrød. Til frokost var der snitter og en varm ret. Om eftermiddagen var der the og wienerbrød. Middagen bestod af to retter samt dessert og mokka. Efter hvert måltid blev der uddelt cigarer og cigaretter. Det var længe før rygepolitikken tid. Efter måltiderne var der for personalet opvasken at se til. 1.500 stk. porcelæn med tilhørende glas og bestik kunne det blive til hver dag.

Toget kommer til Sønderborg

Torsdag den 9. oktober 1952 ankom toget til Sønderborg Station. På perronen var der korkoncert, og spejderpiger steg om bord på toget og delte blomster rundt til alle deltagerne. Krigsveteran Hans Christensen fra Dybbøl kom med 59 bordflag fremstillet af silke. Viceborgmester, overlærer Hans Krogh bød velkommen. Han udtrykte stor forståelse for de svagføres problemer, som han kendte til, da han var formand for det sociale udvalg. Redaktionschef Ernst Johansen fra *Social-Demokraten* takkede på arrangørernes vegne hele Sønderborg for den varme velkomst. Rebekka-Søstrene kom med æbleskiver og lagkage. Garnisonsorkesteret, 2. Regiments Musikkorps, (fra 1953

Foto: Danmarks Jernbanemuseum.

**Spejderpiger
på besøg i
svagføretoget.**

Slesvigske Fodregimet) spillede til.

Toget blev rangeret fra perronsporet og ned på et havnespor ved Allsund. Her kunne toget stå i de tre dage, opholdet varede, uden at holde i vejen for den ordinære togtrafik. Ved havnesporet var der også direkte vejadgang.

Begivenheden blev fyldigt dækket af *Social-Demokraten* og *Dagbladet Sønderjyden*. I Sønderborg var der på byens vegne sammensat en komité, der skulle styre og koordinere alle aktiviteterne i forbindelse med svagføretogets ophold i byen. Der var 12 medlemmer: fuldmægtig C.W Lund, assurandør Johs. Villadsen, hr. og fru stationsforstander H.A. Wiinholdt, fru Cathrine Jansen, borgmester Hans Andersen, viceborgmester Hans

Krogh, turistchef Hans Beck, direktør Bagge, redaktør Robert Huhle fra *Sønderjyden*, konsul E. van Toornburg, grosserer Traugott Møller og overlæge Vindfeld.

Opholdet i Sønderborg

Under opholdet i Sønderborg kunne togets gæster umiddelbart nyde udsigten over Allsund. De, der var gående eller kunne komme rundt i kørestol, kunne se sig om på havnen. De, der var sengeliggende, fik bragt et spejl, så de fra sengelejet kunne se ud over havnen og Allsund.

Fredagen startede med, at Regimentsmusikken gav morgenkoncert. Herefter var der arrangeret en rundtur med rutebil. Tre rutebiler og to ambulancer befordrede gæsterne

Svagføretoget er placeret på havnesporet. Garnisonsorkestret musicerer.

Foto: Danmarks Jernbanemuseum.

rundt til Dybbøl, Broager, Gråsten, Flensborg Fjord og Bøffelkøbel.

Ved hjemkomsten stod Rebekka-Søstrene klar med bjerge af æbleskiver. Pigespejderne sang og uddelte gaver til gæsterne. Det var Rugekeramik. Der var også sang fra Arbejdernes Sangkor. En 82 årig pensionist kom med 60 poser bolcher. På hver pose havde hun skrevet: *"Til de svagføre fra en aldersrentemodtager på 82"*.

Under opholdet i Sønderborg inviterede *Dagbladet Sønderjyden* to deltagere på flyvetur over Sønderjylland og Nordtyskland. Det var dengang en oplevelse helt udover det sædvanlige. Ikke mange havde prøvet at flyve dengang.

En ganske særlig reportage

Under togets ophold på Laven Station om onsdagen havde Statsradiofonien (senere Danmarks Radio) været på besøg. Reporteren, journalist Eva Ree Hinrichsen berettede om svagføretoget og dets gæster og personale. Flere blev interviewet i radioen.

Eva Ree Hinrichsen var den første kvindelige journalist ved Statsradiofonien, hun blev ansat i 1947. Mange af hendes reportager var socialt engagerede og fortalte om livet på samfundets skyggeside. Det var nærmest revolutionerende i den gamle og hæderkronede Statsradiofoni. Samtidig evnede hun at holde sin egen person i baggrunden og have fokus på det, som det hele handlede om, nemlig svagføretoget, de rejsen-

Foto: Danmarks Jernbanemuseum.

Statsradiofoniens reporter, journalist Eva Ree Hinrichsen interviewer en af togets gæster under opholdet i Laven.

de og personalet, som var med. Hun mødte så at sige deltagerne i øjenhøjde.

Reportagen blev optaget på en ståltrådsoptager, (en tidlig udgave af en båndoptager med magnetbånd, her bare med ståltråd). Det var med datidens teknik ikke muligt at sende direkte fra Laven i radioen. Den bandede reportage blev derfor udsendt i radioen fredag aften. På det tidspunkt var svagføretoget i Sønderborg. En lokal radioforhandler riggede radio, forstærkeranlæg og højttalere til i svagføretoget, så togets gæster kunne høre udsendelsen.

I Sønderborg gik reportagen rent ind. Ingen i toget havde tidligere hørt sig selv i radioen, og ingen blandt de svagføre havde nogensin-

de drømt om, at det skulle times dem at opleve det. Eva Ree Hinrichsens empati og indlevelse gjorde et dybt indtryk.

Den sidste aften i toget

Fredag aften var den sidste aften i toget. En uges eventyr var ved at være slut. Inspektør Risberg og hans personale i spisevognen serverede festmiddag bestående af aspargesuppe, hamburgryg med rødvin og fromage samt kaffe med sherry brandy. Der blev holdt taler, der blev takket, og en af gæsterne havde skrevet en sang om svagføretoget og oplevelserne undervejs. Inspireret af den gode stemning besluttede toglægen at udsætte den planlagte sengetid med en time. Desuden ordinerede

DSB rutebiler er klar til at køre gæsterne på udflugt. I baggrunden Kong Christian X's Bro.

Foto: Danmarks Jernbanemuseum.

han et glas vin til hver. Han blev populær. Herefter var det sengetid i sovevognene.

Lørdag morgen var der afgang fra Sønderborg med kurs mod København. Som i de andre byer, toget havde besøgt, var der også i Sønderborg kommet mange gaver. Der var gaver fra Solo Fabrikken, Magasin du Nord, Farmaceuten, Rebekka-Søstrene, (i dag Odd Fellow Søstrene), Borgerforeningen, Danske Kvinders Beredskab, Det Nordiske Kamgarnsspinderi A/S, Brugsforeningen, Sønderborg Mejeri, *Sønderjyden* samt en lang række handlende og privatpersoner.

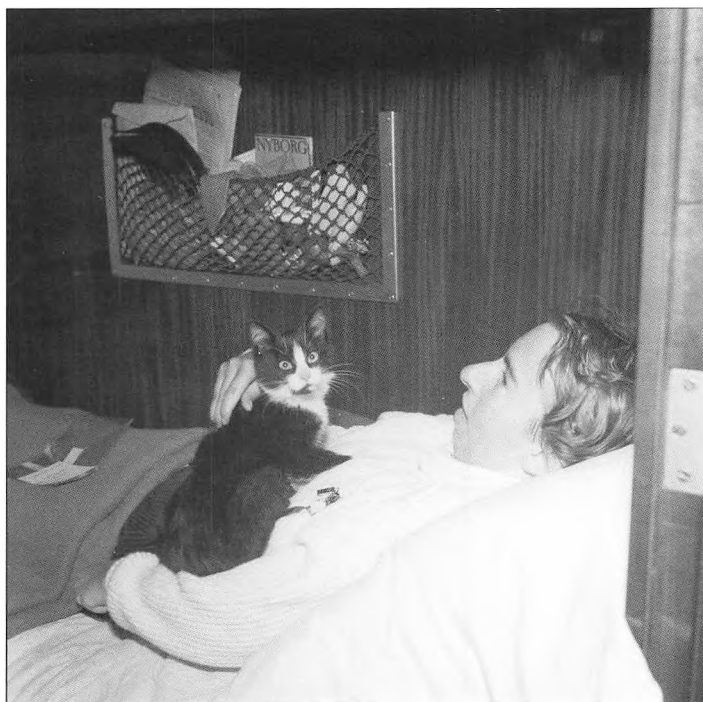
Det første tog

Efter en uges forløb var toget tilbage i

København, hvor turen sluttede. Den første tur var på forsøgsbasis. Der havde været en del betænkeligheder. Det var et stort tog, som skulle rundt til flere spinkle sidespor, der slet ikke var bygget til at modtage så store og tunge vogne. Der var også rigtig mange ting, som helst skulle klappe undervejs, for at det hele fungerede.

Ved de sidespor, hvor toget blev parkeret under turen rundt i Danmark, var der ingen perroner. Derfor var der stor højdeforskel mellem jorden og vognenes nederste trin. Vognene var bygget til at udveksle rejssende ved en perron. Det var derfor nødvendigt at medgive toget et større antal trapper.

Alle vognenes elektriske anlæg var således indrettet, at en dynamo un-

En af de senge-
liggende har fået
besøg af en kat ...

der togets kørsel producerede strøm til et batteri, som sørgede for lys i vognene. Men når toget stod stille i flere dage på de stationer, hvor toget gjorde ophold, løb batteriet tør for strøm. Bedre blev det heller ikke af, at der var aktivitet og brug for strøm næsten døgnet rundt. Det var derfor nødvendigt i en rejsegodsvogn at etablere en omformerstation. Den fik strøm fra bynettet og producerede strøm til vognene. Men det var nødvendigt med kabler fra bynettet til vognen og kabler videre fra omformerstationen til de enkelte vogne. Og da vognene var af forskellige typer, kørte lysanlæggene på forskellige strømstyrker. Så der var mange kabler at holde styr på.

I oktober kunne der godt være

koldt, især om natten. Derfor var det nødvendigt at opvarme vognene i toget. Under kørslen kunne de vogne, som var udrustet med dampvarmesystem, forsynes med damp fra lokomotivet. Men under opholdet på stationerne måtte der fyres med koks eller kul i vognenes varmeanlæg.

Vand skulle der også være til køkken og toiletter. I Sønderborg var det nødvendigt for Falck at trække 1,5 km brandslange for at kunne forsyne togets vogne med vand.

Og så var der endelig det med toiletterne. Det var dengang det, man kaldte "åbne toiletsystemer". Det vil sige, at der var en toilet-kumme og en kort faldstamme, der ender i det fri under vognbunden. Derfor var der opslag på toilettet

... som senere også kom forbi spisevognen.

Foto: Danmarks Jernbanemuseum.

om, at det ikke måtte bruges under ophold på stationer og færger. Diverse efterladenskaber pyntede jo ikke ligefrem. Under togets kørsel gik det bedre. Så blev outputtet fra toiletet på grund af togets hastighed *pulveriseret*. Det var ikke mere hygiejnisk af den grund, men knap så iøjnefaldende. Men den gik ikke på de stationer, hvor toget holdt i flere dage. Problemet blev klaret ved simpelthen at stille en stor spand under faldstammen. *Natrenovationen* måtte så på god gammeldags manér fjernes af renovationsfolk.

Indvendig rengøring i toget skulle der også sørges for. Der var ikke fast rengøringspersonale med toget. Der skulle der hvert sted træffes aftale

om rengøringspersonale til den daglige rengøring.

Alt det trafikale og det praktiske sørgede trafikassistent Rasmussen fra DSB for. Det tekniske blev varetaget af en elektriker fra DSB.

Desuden var det en stor logistisk opgave at sørge for de nødvendige forsyninger af mad og drikke til gæster og personale. Det var flere tons, det drejede sig om.

Endelig var det ikke til at forudse, hvordan togets gæster, altså de svagføre, ville tage turen. Ingen af dem var rejsevante, og hele konceptet var ikke prøvet før.

Men det hele klappede og svagføretoget blev helt klart en succes. Alle de involverede høstede megen ros for deres indsats. Allerede ved

Foto: Danmarks Jernbanemuseum.

Fra besøget ved
Dybbøl Mølle.

hjemkomsten til Frederiksberg Station søndag aften var der blandt arrangørerne enighed om, at det her var noget, som skulle gentages.

Det sidste tog

Mange tog fulgte efter i de følgende år. I 1970 kørte det sidste svagføretog. Arrangementet måtte stoppe, fordi *Social-Demokraten*, der havde været hovedsponsor, ikke kunne overkomme fortsat at finansiere det.

Turene var en fantastisk oplevelse for de få, der fik mulighed for at deltage. Og det var et fåtal. Der var kun omkring et halvt hundrede personer med på hver tur, og der var

kun én tur om året. Da det sidste tog var kørt, spurgte flere, hvad samfundet eller det private initiativ nu ville gøre. Et svar fik de aldrig. Desværre. Idéen med svagføretoget kunne med succes være fulgt op i mange år endnu.

Set med vor tids øjne kan arrangementet godt ses som en ubehagelig udstilling af mennesker. Men sådan oplevedes det næppe af deltagerne dengang. Der var dengang ikke så mange alternativer. Dertil kom så, at også de mange hjælpere fik en oplevelse for livet. Magen til glæde og taknemmelighed skulle man lede længe efter. ■

Indsatte i Tønder Arrest 1812-42

af forhenværende museumsleder Inger Lauridsen

I disse år, hvor strengere straffes indvirkning på menneskers generelle opførsel ofte diskuteres i medierne, kan det være både nyttigt og interessant at se lidt på, hvordan man opfattede lovovertrædere i hertugdømmet Slesvig for 200 år siden, og at gennemgå et par kriminalsager fra den tid.

Lidt om holdningen til lovovertrædere og om indretningen af arrestbygningen i Tønder

I 1700-TALLET VAR INDRETNINGEN af en købstads arrest den enkelte købstads egen sag, som man ikke blandede sig i fra centralmagts side, og der blev generelt lagt mere vægt på kontant afstraffelse end fængsling. Dette ændrede sig dog i lyset af oplysningstiden i sidste halvdel af 1700-tallet, hvor man begyndte at se på fængsling af en lovovertræder som ren afskrækkelse og en måde, hvorpå man for en tid kunne fjerne lovovertrædere fra de lovlydige borgeres nærhed.

Den ændrede holdning til fængsling af en lovovertræder i stedet for korporlig straf medførte, at der fra centralmagts side i 1797 blev udsendt et cirkulære med generelle retningslinjer for, hvordan en arrestbygning burde indrettes. En arrestbygning skulle være opført af mursten, og hver celledes vægge skulle være forsynet med paneler af træ. Man bur-

de aldrig indrette arrestceller i kældre, og i hvert fald skulle gulvene være forsynet med gulvbrædder. Der skulle være glas for vinduerne og alle vinduer skulle forsynes med jernstænger. Der burde i hver enkelt celle være et aflukke med et bækken til fangernes nødtørf. Bækkenet skulle tømmes og rengøres dagligt. I 1807 blev der i et nyt cirkulære pålagt, at hver arrest skulle anskaffe et antal skjorter, halsklude, strømper og kamme, således at de indsattes renlighedsstandard kunne forbedres.

Arresten i Tønder, der i dag er del af Museum Sønderjylland Kulturhistorie Tønder, blev o. 1800 indrettet til dels efter de forskrifter, der var fremsat fra centralmagts side i 1797. De nyindrettede arrestrum fik til huse på 1. sal i portbygningen til det i 1750 nedrevne Tønder Slot. Cellerne blev forsynet med paneler af egetræ, der blev lagt bræddegulve, og for vinduerne blev der sat glas og jernstænger, som påkrævet. Men der blev ikke indrettet et nødtørfslukke til hver celle. I stedet var der en spand til nødtørf i hver celle, og disse spandes indhold blev hver dag kastet ud gennem en lille lem, der var placeret lidt under gulvhøjde på første sal for enden af cellegangen. Den lille lem er fortsat bevaret på gavlvæggen af portbygningen ud mod Kongevej. Indholdet af spandene løb så ned ad bygningens yder-

mur og havnede i resterne af den red, der tidligere havde været omkring det nedrevne slot. Endelig blev der i hver celle i arresten i Tønder opsat en kakkelovn, hvortil indfyrringen kun kunne ske af arrestforvalteren fra cellegangen. Man ville ikke risikere, at en eller anden indsat forsøgte at brænde hele bygningen ned. I dag vidner de mange skårne graffiti på alle panelvægge i cellerne om, at man fra myndighederne side ikke tog personlige knive fra de indsatte. Knivene opfattedes som en væsentlig personlig ejendel, og de indsatte havde formodentlig brug for knivene til at skære den daglige kost, de tørre rugbrødhumper, i stykker med.

De lovovertredere, der blev dømt til nogle dage eller uger i arresten i Tønder, var for størstepartens vedkommende fattige mennesker, der havde tigget offentligt, eller mennesker, der var påruffet berusede eller døddrukne om aftenen eller om natten. Men der var også mennesker, der blev grebet i husspektakler og hustruvold, og endelig var der eksempler på tyveri, en forbrydelse, man så på med meget større alvor end tiggeri. Hvis der var gentagende anholdelser for f.eks. tiggeri eller mindre rapserier kunne den anklagede dømmes til et eller flere år i tugt- huset i Glückstadt, én i forhold til forseelsens størrelse ret voldsom straf.

Kildematerialet til straffesagerne fra Tønder Arrest

I perioden fra 1812 til 1842 er de to

arrestprotokoller over de mennesker, der tilbragte kortere eller længere tid i Tønder Arrest, bevaret intakt på Rigsarkivet i Aabenraa. Protokollerne indeholder 2095 navne, hvoraf nogle selvsagt er gengangere, hvilket jeg ikke har taget særlig højde for i denne sammenhæng. Af de 2095 navne er ca. 15 % kvinder, mens resten er mænd.

Med udgangspunkt i forhørsprotokollerne, der findes bevaret på Rigsarkivet i Aabenraa fra 1812 til 1863 med enkelte manglende år, vil jeg i det følgende belyse nogle straffesager. Gennem forhørsprotokollerne kommer man ret tæt på de involverede personer, idet protokollerne er ført med nidkær grundighed, både hvad angår den anholdtes forklaring og de forskellige indkaldte vidners forklaringer. Forhørsprotokollerne er ordnet kronologisk, og hver sags dokumenter ligger som regel samlet. Det, der gør de mange folio-ark vanskeligt tilgængelige, er, at de er nedfældet af underordnede politiansatte, der ikke havde lang skolegang, eller som havde en nogenlunde læselig håndskrift. Desuden skulle de skrive meget hurtigt, således at de fik alle spørgsmål og svar nedfældet, mens forhørene foregik. Derfor er protokollerne skrevet på dårligt tysk med sjusket penneføring, mange blækklatter og selvfølgelig med gotisk håndskrift. Imidlertid er det også sådan, at når man har transskriberet sagsakterne, står sagens hovedlinjer klare for en, hvilket er en stor tilfredsstillelse.

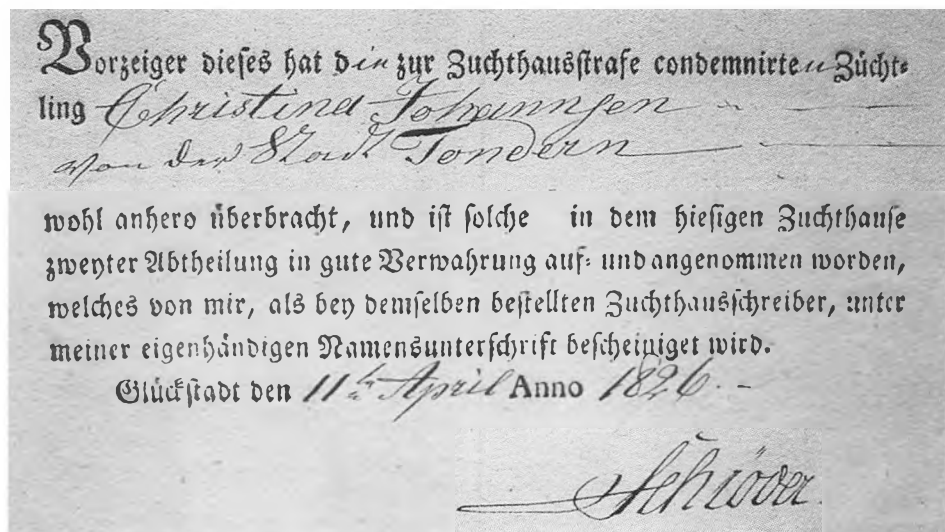
Eksempler på straffesager fra Tønder politimyndigheds arkiver

En sag om en tiggereske

Den 28. februar 1826 blev en 30-årig kvinde fra Tønder, Christina Johannsen, indbragt til Tønders politimyndighed fra Gråsten, hvor hun flere gange var blevet grebet i at vagabondere og at tigge. Christina Johannsen blev indsat i Tønder Arrest fra den 28. februar til den 9. april, mens hendes sag blev nærmere undersøgt. I de næsten seks uger, hun sad i arresten, fik hun fangekost, der bestod af almindelige madvarer som grød, brød, bugflæsk, grønkål og skummet mælk. Det viste sig, at Christina Johannsen som ugift havde tigget og vagabonderet både omkring Flensborg og omkring Gråsten fra september året før sammen med en mandsperson fra Husum. Indtil da

havde hun tjent i huset dels i Aabenraa og dels i Flensborg. Begge hendes forældre levede endnu og boede fortsat i Tønder. Christina Johannsen havde ikke tidligere været straffet. Da politimesteren havde fået undersøgt alt omkring Christina Johannsens færden, blev hun idømt en ret hård straf, idet hun fik et år i tugthuset i Glückstadt. Det er sandsynligt, at politimesteren valgte den hårde straf, fordi Christina Johannsen havde vagabonderet og tigget i et halvt år som ugift sammen med en mand. Straffen blev stadfæstet af kong Frederik VI i en skrivelse fra Gottorp Slot. Christina Johannsen blev bragt på en vogn fra Tønder til Glückstadt af kusken Niels Ewertsen, der den 11. april 1826 kunne modtage en fortrykt afleveringsskrivelse vedrørende Christina Johannsen, inden han kørte tilbage til Tønder. I sagen om

Kvitteringsskrivelse vedrørende afleveringen af Christina Johannsen i tugthuset i Glückstadt den 11. april 1826.

Christina Johannsen forefindes der endvidere en liste over de klædningsstykker, som hun havde på ved afleveringen i Glückstadt. Hun bar et par træetfler, to huer, to skuldertørklæder, en halsklud, et underskørt, en jakke, en skjorte et par strømper og et par støvler. Signalementet af hende lød således: Hun var af middelhøjde, havde blondt hår og brune øjenbryn, blå øjne, en rund pande, et fyldigt ansigt og en sund ansigtsfarve. Det er sandsynligt, at Christina Johannsen overlevede sit tugthusophold i Glückstadt, og at hun et år senere vendte tilbage til Tønder, efter at hun havde fået sig en lærestreg. Hun optrådte ikke senere indtil 1842 i arrestprotokollen for Tønder Arrest.

En tyverisag, der smuldrede til ingenting

Sent om aftenen den 9. februar 1831 indbragte polititjener i Tønder Hein Deetje en fremmed mandsperson til arresten i Tønder, fordi manden var blevet truffet i lettere beruset tilstand ved 22-tiden på gaden i Tønder. Manden blev indsat i arresten og som begrundelse skrev man "*wagabondieren, betteln und sonst verdächtige Umstände*", fordi manden havde tigget og ikke havde haft noget logi for natten.

Den følgende dag tog man fat på afhøringen af manden. Han fortalte, at han hed Laust Hansen, han mente, at han var 52 år gammel, og han boede i Mellerup i Agerskov Sogn. Han indrømmede, at han havde tigget i Tønder og omegn, fordi han ikke havde kunnet finde arbejde.

Han havde været enkemand i nogle år, og da Agerskov Sogn tog vare på hans børn, var han taget af sted for at søge arbejde. På sig havde Laust Hansen nogle få pfennig samt en lysesaks af messing, hvilket syntes for døgtigt. Han fortalte, at han havde købt lysesaksen samt en fåresaks af jern af en mand i Ladelund nogle dage tidligere. Han havde givet fem pfennig for hvert af redskaberne. De få pfennig, han havde i lommen, hidrørte fra, at han dagen før havde solgt fåresaksen af jern til en rebslagersvend i Tønder for otte pfennig, mens han endnu ikke havde fået solgt lysesaksen. Endelig var han i besiddelse af et ikke længere gyldigt rejsepas, udstedt i Haderslev i 1824, altså hele syv år tidligere. Laust Hansen vedkendte, at han godt vidste, at hans pas for længst var udløbet, men han havde ikke bedrevet andet ulovligt end at tigge og at forsøge at spare penge på en overnatning.

Politimester Sibbers i Tønder mente, han måtte prøve at komme til klarhed over, om Laust Hansen havde stjålet lysesaksen og fåresaksen eller ej. Han skrev derfor tre enslydende breve til tre landsbyer i oplandet, som Laust Hansen fortalte, at han havde været i for at søge arbejde, nemlig Sdr. Løgum, Sæd og Rørkær for at forespørge herredsfogeden de tre steder, om han kendte til, at der var blevet stjålet en lysesaks og en fåresaks. Efter en uges forløb var der indløbet svar fra de tre landsbyer med besked om, at man i ingen af de tre landsbyer havde fået anmeldelse om, at noget var stjålet.

Politimesteren indkaldte herefter rebslager Nygaard fra Tønder som vidne i sagen. Han kunne fortælle og forevise, at han nogle dage tidligere havde købt en fåresaks af jern af en ham ukendt mand for otte pfennig, akkurat som Laust Hansen havde fortalt. Laust Hansen havde også fortalt, at han havde overnattet i nogle dage hos kroværten Riggel Hoeg i Østergade i Tønder, som han kendte, fordi denne tidligere havde boet i Agerskov Sogn. Også Riggel Hoeg blev indkaldt som vidne. Han kunne fortælle, at han kendte Laust Hansen som en skikkelig mand, og han havde intet at udsætte på ham, ud over

at Laust Hansen skyldte ham 1,5 pfennig, et lille beløb, som han måske ikke nogensinde ville få.

Alle disse undersøgelser og vidneafhøringer tog tid, og Laust Hansen sad i Tønder Arrest til den 26. marts, altså ca. 1,5 måned. Da man ikke kunne finde noget på ham ud over, at han havde vagabonderet uden gyldigt pas, blev han uden videre tiltale sat på fri fod. Laust Hansen havde blot forsøgt at forsørge sig selv og sine umyndige børn ved at søge arbejde på tværs af Sønderjylland. Han havde imidlertid altid været fattig, idet han allerede ved sin hustrus død to år tidligere i kirkebogen for Agerskov Sogn var blevet omtalt som almisselem.

En kvindelig tyv fra Møgeltønder Sogn

Sagen om Catharina Marie Jacobs er et tydeligt eksempel på, hvad svære livsomstændigheder kan gøre ved et

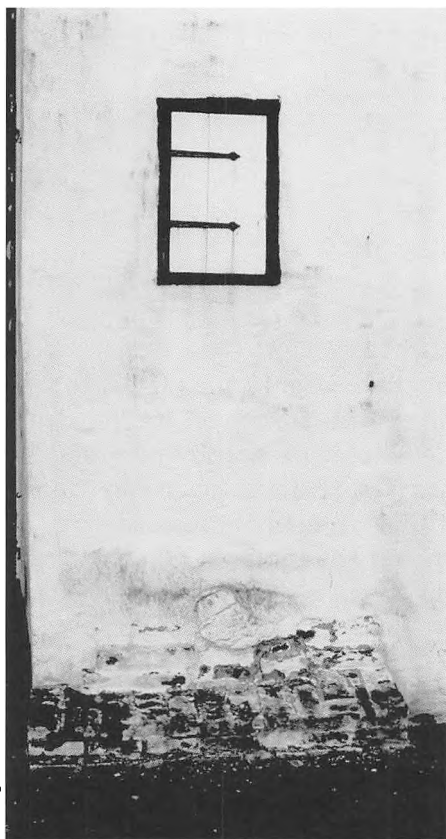

Foto: Inger Lauridsen.

Den lille luge i første sals højde på nordmuren af porthuset mod Kongevej i Tønder. Arrestforvalteren kunne her kaste de indsattes lokumsspande ned på området ved porthuset.

Et bevaret halsjern i Museum Sønderjylland Kulturhistorie Tønders samling af politiets fastholdelsesredskaber.

menneske. Hun var født i Møgeltønder den 23. februar 1778 af småkårsfolk i landsbyen. Hun blev som 28-årig gift med en mand fra Ribe, Jacob Madsen, der gav hende efternavnet Jacobs(kone). Parret fik i 1809 en søn, Peter, der dog døde som spæd, og der vides ikke noget om de følgende tre år af hendes liv. Hun blev arresteret i Tønder første gang i september 1812 for rapseri. Men tyveriet må have været lille, idet hun kun blev idømt seks dage på vand og brød. Desuden blev hun idømt en time i halsjern. Det er den eneste oplysning i arrestprotokollen 1812-1842, hvor det nævnes, at halsjern har været i anvendelse. Men Catharina Marie Jacobs må have været stærkt udadreagerende i forbindelse med sin fængsling. Hun fik eftergivet to dage af sin straf på grund af såkaldt "*weibliche Umstände*", hvilket tyder på, at hun var gravid på anholdelsestidspunktet. Hvis det er tilfældet, har hun formodentlig aborteret barnet, idet der ikke i Møgeltønder Sogn er født et barn af

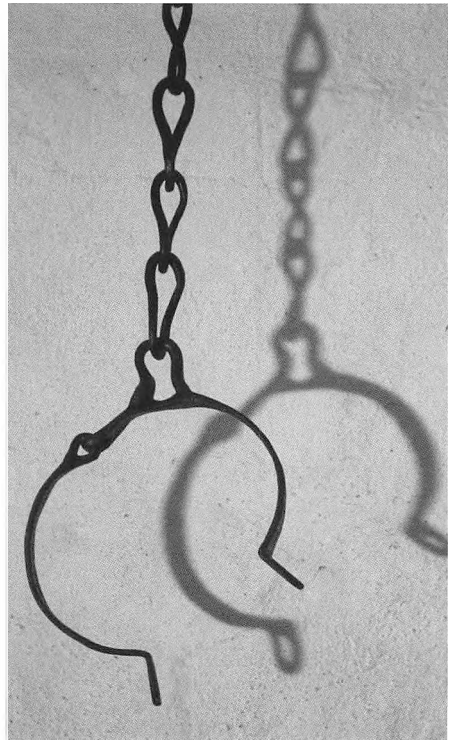

Foto: Inger Lauridsen.

hende fra dette tidspunkt og ni måneder frem.

Da hun atter blev arresteret, var der gået ni år, og i forbindelsen med den nye arrestation i 1821 fandt politimester Sibbers det formålstjenligt at oprulle hele Catharina Marie Jacobs synderegister. Hun havde nemlig i 1814 været anklaget for tyveri ved birkeretten i Møgeltønder, en forseelse, der havde kostet hende et års tugthus i Viborg, som Møgeltønder birk som kongelig enklave jo hørte under. Desuden havde hun afsonet en mindre straf for en forseelse i Aabenraa.

Anklagen mod Catharina Marie Jacobs lød i 1821 igen på rapseri, idet hun dels blev anklaget for at have stjålet nogle klædningsstykker, og

dels havde hun solgt en stjålen tekedel til en sadelmagerfrue i Løgumkloster, Christina Nielsen, for to mark. Det er interessant at bemærke, at Christina Nielsens ægtefælle i Løgumkloster fik birkefogeden i byen til at skrive et brev til politimesteren i Tønder, hvori han bevidnede, at Christina Nielsen absolut ikke kunne vide, at den tekedel, hun havde købt på gaden i Tønder, kunne være stjålet. Denne skrivelse tog politimesteren for gode varer, og Christina Nielsen blev ikke anklaget for hæleri, men hun var jo også gift med en agtværdig mand i Løgumkloster. Foruden tyverierne havde Catharina Marie Jacobs også gjort sig skyldig i at tigge i Tønder og i at have optrådt fordægtigt, uden at denne fordægtighed blev nærmere beskrevet. Hendes synderegister blev af politimester Sibbers takseret til tre års tugthus i Glückstadt.

I forbindelse med Catharina Marie Jacobs dom skrev godsinspektør C. Holm på Schackenborg en lille udtalelse om hendes sociale kår. Catharina Marie Jacobs boede nemlig i et hus, der hørte under Schackenborg. Han kunne meddele, at Catharina Marie Jacobs var *”notorisk fattig”*, og at hun ikke havde andre klædningsstykker end dem, hun havde på, da hun blev arresteret. Desuden var hun eneforsøger for en lille dreng på tre år, som hun havde fået med en mand fra Ribe, Laust Hansen. Godsinspektøren lod skinne igennem, at han tvivlede meget på det fornuftige i at sende Catharina Marie Jacobs i tugthus i tre år, idet hun dermed ef-

terlod sin lille søn til forsørgelse af Møgeltønder Sogn.

Der forefindes et signalement af Catharina Marie Jacobs fra sagen i 1821. Det lyder således, oversat til dansk: *”Catharina Marie Jacobs, født Nicolaysen i Møgeltønder, er 45 år gammel, (hun var faktisk kun 43 år) af middelstørrelse med en svagelig statur. Hun har blå øjne, blondt hår og øjenbryn, en stor næse, brede læber, et langagtigt koparret ansigt og sund ansigtsfarve. Hun taler udelukkende sønderjysk dialekt”*. Man kan ikke lade være med at tænke på, om den stakkels Catharina Marie Jacobs overlevede sine tre år i tugthuset i Glückstadt, hvorfra hun skulle løslades i sensommeren 1824. Men Catharina Marie Jacobs kom virkelig tilbage til Tønder, idet hun den 15. januar 1825 igen blev arresteret i Tønder for at have tigget i byens gader. Straffen lød denne gang på 48 timer på vand og brød. Derefter forsvinder hun ud af historien, idet hun ikke igen blev arresteret i Tønder. Hun ses heller ikke død i Møgeltønder Sogn mellem 1825 og 1847. Vi ved således ikke, hvor og hvornår hendes fattige liv endte.

En mindreårig tyverianklaget

Der var ved retsvæsenet i Tønder ikke nogen regel for en kriminel lavalder. Dette ses af den sidste sag, der vil blive behandlet i nærværende sammenhæng. Her var hovedpersonen en tolvårig dreng, der var født i Møgeltønder, men som boede i Nibøl. Torsdag den 17. maj 1832 blev drengen Rasmus Nielsen Tygesen

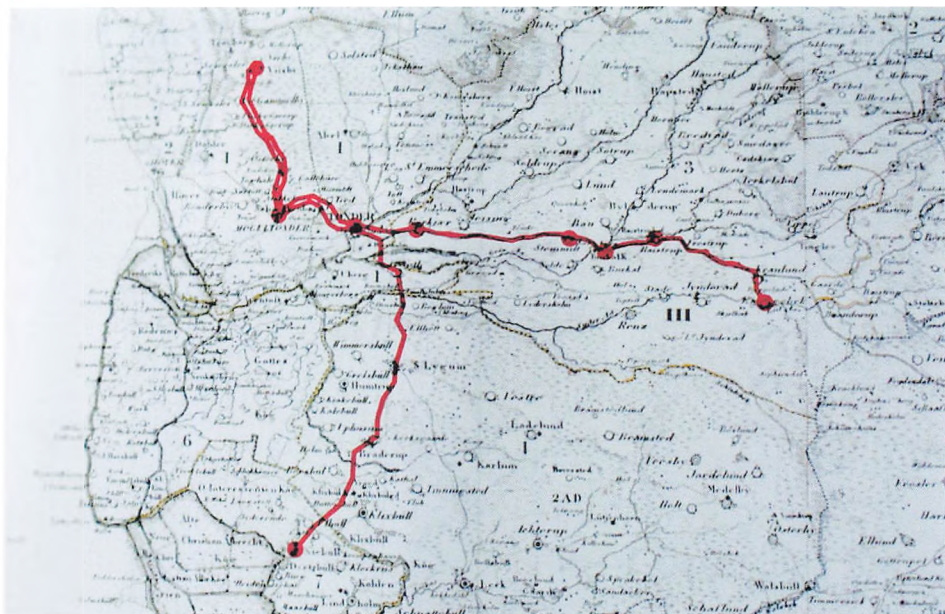
Foto: Inger Lauridsen.

Vinduet i en af arrestens celler, forsynet med et kraftigt gitter af jern, som cirkulæret om fængselsindretning af 1793 foreskrev.

indbragt til Tønder Arrest af polititjener Michael Rasmussen. Han var blevet anmeldt for til en krovært i en landsby øst for Tønder at have forevist en Louis d'or mønt for at få at vide, hvor meget den var værd. Kroværten havde undret sig over, at en dreng var i besiddelse af en så værdifuld mønt, og havde adviseret politiet i Tønder, der derefter havde sendt polititjeneren ud for at tilbageholde drengen.

Under den meget lange afhøring af drengen Rasmus fortalte denne detaljeret om sin færd de fem foregående dage. Han fortalte, at han hed Rasmus Nielsen Tygesen, han var tolv år, snart tretten som han understregede. Han var født i Møgeltønder, men han havde senest

boet i Nibøl sammen med sin far, Tyge Nielsen, der var hestehandler. For fem dage siden var han med faderens vidende gået fra Nibøl mod Møgeltønder for at søge et arbejde dér. Han havde på vejen mellem Sønder Løgum og Tønder fundet fem Louis d'er mønter indpakket i en lærredsklud og ved siden af dem nogle sølv- og kobbermønter, der lå i en gammel strømpefod. Han vidste, at han burde have afleveret dem til politiet, men han valgte at beholde pengene. Han havde kastet strømpefoden bort, fordi han fandt den værdiløs, og havde sølv- og kobbermønterne løst i lommen, mens han havde beholdt lærredskluden omkring guldmønterne. Han var gået videre til Møgeltønder, hvor han havde op-

Rasmus Nielsen Tygesens færden fra sit hjem i Nibøl til han blev arresteret, indtegnet med rødt på Videnskabernes Selskabs kort fra 1836.

søgt sin farbror, Lauritz Nielsen, der imidlertid ikke havde noget arbejde til ham. Han havde opholdt sig hos farbroderen til om mandagen, og inden han drog videre, havde han købt et kvart pund the og et halvt pund sirup til farbroderen og desuden givet ham fire pf. for kost og logi. Han fortalte, at han havde fået pengene af sin far til at bruge, indtil han fandt et arbejde.

Rasmus var nu gået videre fra Møgeltønder nordpå til Visby, hvor hans anden farbror, Knud Nielsen, der var smed, boede. Samme eftermiddag havde han opsøgt landsbyens største kniplingskræmmer Fedder Matthiesen, som han havde vist én af Louis d'or mønterne. Han havde sagt, at han ville sælge mønten for 15 mark. Fedder Matthiesen havde

kun villet give drengen 14 mark, men havde ellers ikke bemærket som noget mistænkeligt, at drengen havde en så værdifuld mønt. Fedder Matthiesen var selv handelsmand og valgte at købe guldmønten for en meget rimelig betaling. Drengen havde nu besluttet, at han ville vandre til Flensborg, hvor han ville veksle alle sine penge og købe varer for at begynde som kramhandler. Han havde selvsagt ikke fortalt sin farbror om fundet af de mange penge, men han havde af ham købt otte alen kniplinger for 1,5 pf. pr. alen. I Visby købte han desuden nye træsko med beslag af jern for 7 pf. Nu blev han grebet af købetrang, idet han også købte et spejl, en salmebog med beslag samt en urkæde af sølv. Inden han om onsdagen gik tilbage gen-

nem Møgeltønder mod Flensborg, efterlod han salmebogen og spejlet hos sin farbror i Visby og bad denne gemme tingene til hans konfirmation. Om torsdagen drog han mod Flensborg. Men da han kom igennem Tønder, købte han i Østergade en hat til 2 mark og 4 pf. Denne pris indikerer, at hatten var en rigtig høj hat med skygge og ikke bare en hue. Allerede i Rørkær gjorde han holdt ved kroen, hvor han købte sig et glas mælk og et glas øl for i alt 1 pf. og desuden en kage, ligeledes til 1 pf. Videre på vejen købte Rasmus igen kager af en omvandrende kagehandler. I Stemmild blev han atter tørstig og købte to glas øl for 1 pf. På Saksborg Kro købte han smørrebrød og et glas øl for 1,5 pf. og her solgte han fire alen af de kniplinger, han havde købt i Visby for i alt 8 pf. Ved denne handel havde han altså allerede tjent 2 pf., et træk, der røber et udpræget handelstalent hos drengen. Drengen drog videre, og da han kom til kroen i Hajstrup, foreviste han kroværten en af sine Louis d'or mønter og spurgte, hvad denne mente, en sådan kunne være værd. Det vidste kroværten ikke, men han mente omkring 5 rdl. Drengen købte her et glas mælk og vandrede videre. Det var formodentlig kroværten i Hajstrup, der sendte en ansat til Tønder for at meddele, at han fandt det fordægtigt, at en dreng vandrede af sted med så mange penge på sig. Imens gik Rasmus videre til Gerrebæk lidt sydvest for Tinglev, hvor han ville overnatte. Her ønskede han at veksle en af sine guldmønter, men

kroværten spurgte drengen, hvorfra han havde en så værdifuld mønt. Drengen forklarede, at han havde fået den af sin far, der var hestehandler, således at han kunne drage til Flensborg for at begynde en kramhandel dér. Om natten kom polititjeneren fra Tønder, og drengen blev anholdt og bragt til politimyndigheden i Tønder.

På forespørgsel fortalte Rasmus nu, hvordan han havde fundet de mange penge. I Sønder Løgum havde han den forrige lørdag mødt fru Dolesky fra Møgeltønder. De to, der sikkert kendte hinanden, havde slået følge på vejen fra Sønder Løgum til Møgeltønder. På vejen kom de forbi en mølle, hvor fru Dolesky ville købe noget mel. Hun havde da opdaget, at hun havde tabt alle sine penge, som hun havde været i Husum for at få overdraget af sin mand, farver Dolesky, der havde været på handelsrejse til Hamborg, og som havde sat sin hustru stævne i Husum, så hun kunne bringe de penge, han havde inddrevet, med sig hjem til Møgeltønder, inden han fortsatte sin forretningsrejse. Fru Dolesky beklagede sig højlydt over sit tab, og drengen Rasmus tilbød at hjælpe hende med at lede efter de tabte penge. De begav sig nu på vejen tilbage mod Sønder Løgum for at lede efter pengene. På et tidspunkt opdagede Rasmus et par små bylter på jorden. Ved en pludselig indskydelse sparerede han de to bylter ind i græsset og lod som ingenting. Fru Dolesky og drengen måtte imidlertid til sidst opgive af finde pengene, men inden de

skiltes, havde fru Dolesky kropsvisiteret drengen for at være sikker på, at han ikke havde taget pengene fra hende.

Da drengen var blevet alene, gik han tilbage til stedet, hvor han havde sparket mønterne ind i græsset. Han fandt de to indpakkede bylter, og resten af beretningen forelå jo allerede noteret. På dette tidspunkt græd drengen voldsomt, fordi han erkendte, at han nu skulle i fængsel. At politimesteren et par gange i rapporten fik noteret, at drengen græd bitterligt, viser, at han var sig bevidst, at han havde et barn foran sig og ikke en forhærdet tyveknægt.

Fru Dolesky blev herefter indkaldt som vidne, og hendes beretning om hændelsesforløbet var fuldstændig som drengens i den periode, hvor de to fulgtes ad. Dog fortalte hun, at hun havde villet købe melet, fordi hun fulgtes med en dreng, der kunne bære det for hende til Møgeltønder. Hun fik derefter forevist de resterende guldmønter, men fortalte straks, at der havde været fem. Også drengens urkæde og de fire alen kniplinger, han endnu havde på sig, blev overdraget til politiet. Rasmus Nielsen måtte sidde i arresten i 1,5 måned og blev først løsladt i slutningen af juni måned 1832. Han havde fået sig en lærestreg, der måske afholdt ham fra senere at begå ulovligheder. Man får lyst til at forsøge at følge den handlekraftige og kvikke

dreng, men en sådan mulighed foreligger ikke umiddelbart. Derfor ved vi ikke noget om, hvordan Rasmus Niensens liv forløb, efter at han blev løsladt fra arresten i Tønder.

Afrunding

De få straffesager fra de omfattende forhørsprotokoller fra Tønder Arrest mellem 1812 og 1842 viser, at alle sager fra myndighedernes side handler om lov og orden og adfærd på den rigtige side af loven. Men så snart man ser på sagerne fra de søgtes side, drejer de fleste sager sig om social nød, mangel på de mest basale fornødenheder og på menneskers muligheder for at skabe sig ordentlige liv. Set herfra bliver alle straffesager til socialhistorie. Dette gjaldt for snart to hundrede år siden, og det gælder for en dels vedkommende fortsat, selvom man fra 1840'erne i Danmark begyndte at arbejde for, at fængselsstraffe skulle forberede de indsatte på et lovlydigt liv, efter at straffen var udstået. At dette mål ikke er blevet nået, vidner vor tids viden om fængselsstrafs nedbrydende virkning på, men det er en helt anden historie. ■

For videre læsning om emnet henvises til Inger Lauridsens bog: Bag tremmer indsatte i Tønder Arrest 1812-1842, Museum Sønderjylland Kulturhistorie Tønder, 2017.

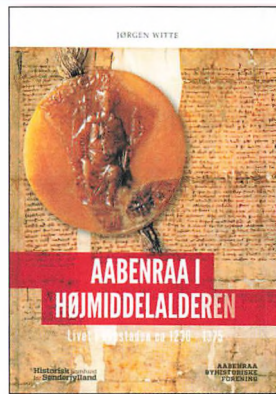

Lars N. Henningsen: Kampen om de faldnes minde. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, 2019. 143 sider, ill. Medlemspris 128 kr.

Historiker og forfatter til talrige bøger om Sønderjyllands historie, Lars N. Henningsen beskriver i denne overskuelige og rigt illustrerede udgivelse, hvordan de mange mindesmærker over faldne soldater fra 1. Verdenskrig i de sønderjyske sogne har skabt stridigheder mellem den dansksindede og tysksindede befolkning.

Først i 2018, i 100-året for freden i 1918, er mindesmærkerne blevet et fælles og fredeligt samlingssted for mindretal og flertal, mens de særligt i mellemkrigstiden kunne føre til strid, da de danske sønderjyder så de faldne som ofre for en sag, der ikke var deres, og tysksindede så soldaterne som helte, der var faldet for fædrelandet.

Redaktionen

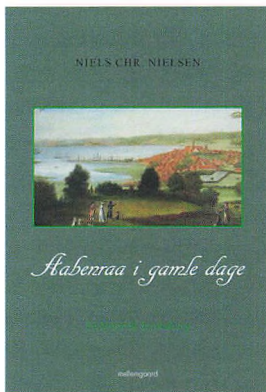

Jørgen Witte: Aabenraa i højmiddelalderen - Livet i købstaden ca. 1230-1375. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, 2019. 113 sider, ill. Medlemspris 118 kr.

Tidligere arkivar ved Landsarkivet i Aabenraa og borgmester i byen, Jørgen Witte fortæller i denne bog om livet i Aabenraa frem til slutningen af 1300-tallet. Engang i 1234-41 gav kong Valdemar II Sejr danske købmænd ret til at have et begrænset selvstyre i en den nye købstad *Opneraa*.

Forfatteren vil med bogen sætte skrevne kilder om byen, de arkæologiske fund og kulturspor ind i en bredere sammenhæng. Bogen starter med at beskrive Aabenraa bys *Skrå*, dens såkaldte *dåbsattest* og handler desuden bl.a. om det katolske trosliv i byen, det gammeldanske sprog, handel med nordtyske købmænd, den politiske historie og sygdomme som spedalskhed og pesten.

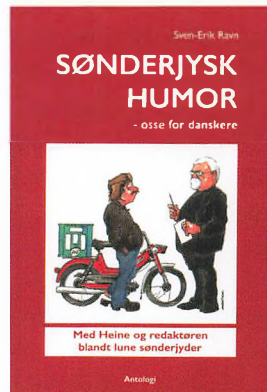
Redaktionen

Niels Chr. Nielsen: Aabenraa i gamle dage. En historisk byvandring. Udgivet af forlaget Mellemgaard, 2019. 154 sider, ill. Pris 169,95 kr.

Forfatteren er barnefødt i Aabenraa og holder af at dele ud af sin lokalhistoriske viden på tryk og som guide i byen. I denne bog tager han læseren med på en tur rundt i købstaden og fortæller løst og fast om bygninger, firmaer, institutioner og kendte folk; nyt og gammelt, men med hovedvægten lagt på 50'erne og 60'erne. Den lette mundtlige fortælleform er isprængt sønderjyske ord og vendinger. Forfatteren udtrykker håb om at kunne fremmane billeder i hukommelsen hos sine bysbørn. Det kan han uden tvivl, og alle ved, hvor dejligt det er at dele sine minder med andre. For en udenforstående kan det være lidt svært at følge med. Et bykort ville have været en god støtte under læsningen. Der er mange illustrationer, sort-hvide og i farve, af vekslende kvalitet.

Britta Bargfeldt

Sven-Erik Ravn: Sønderjysk humor - osse for danskere. Udgivet af Sletagergard A/S, Bevtoft, 2019. 224 sider, ill. Pris 299,95 kr.

Denne bog læser man ikke i ét stræk, man tager små bidder og morer sig. Forfatteren er journalist, har tidligere redigeret *Æ Rummelpot* og har også skrevet bogen: *Sønderjysk mad mm*. I bogen er bidrag fra personer og uddrag fra bøger samt et helt afsnit med eksempler på humor fra DSK, Dansksindede Sønderjyske Krigsdeltageres årbog.

Selv kalder han bogen for et forsøg på at indkredse, hvad sønderjysk humor er, hvilket han må erkende, er svært og kan sammenlignes med private kageopskrifter, hvor det er vanskeligt at give en nøjagtig opskrift. Lidt af dit og lidt af dat og stadig privat. En ting, som adskiller sønderjydernes humor fra resten af Danmark, er, at man også bruger den i samlivet med det tyske mindretal, hvor det tit tjener til at bløde forholdet op og nærme sig hinanden. Som

eksempel nævner han, når det tyske mindretal byder hinanden på Gam-mel Dansk og siger: *Drik bare, det smitter ikke.*

Historierne er inddelt i overordnede kategorier, bl.a. *I krig med præjserne, Vi er naboer - med eller uden flagstang* og *Dengang et sted i Sønderjylland*. Nogle få af historierne er på sønderjysk, resten er rigsdansk og derfor undertitlen *osse for danskere*.

Bagest i bogen er en bibliografi over anvendte værker. Der er mange illustrationer i bogen, de fleste er tegninger, nogle tegnet til bogen, andre brugt, da historien blev bragt i sin tid.

Samtidig med, at man morer sig, får man også større indsigt i sønderjysk historie, identitet og mentalitet. Der ligger en del underholdende timer i bogen, og den vil være oplagt til oplæsning og brug i festligt lag.

Hanne Reese Næsborg-Andersen

Jens Robdrup: ZEPPELINER - Da krigen blev luftbåren. Udgivet af forlaget Veterania, 2019. 142 sider, ill. Pris: 250,- kr.

På 142 sider fordelt på 15 kapitler, får vi fortalt historien eller rettere historierne om de store luftskibes rolle i 1. Verdenskrig. Gennem mange illustrationer og citater fra hovedpersonernes egen hånd gøres historierne levende og interessante. Vi kommer tæt på begivenhederne og får indsigt i, hvordan det var at flyve med de store luftskibe; men også

hvordan det oplevedes, når disse luftens giganter brummende nærmede sig med deres dødelige last ombord og spredte skræk og rædsel på landjorden.

Bogen indledes med et kort forord skrevet af forfatteren og efterfølges af de 15 kapitler, som under fængende overskrifter alle indledes med en lille *appetizer*. Hovedteksten er ikke traditionelt kronologisk fremadskridende. I stedet benytter forfatteren sig af den nyhedsorienterede og journalistiske fortælle teknik, hvor begivenhederne blandes og flettes ind i hinanden. Allerede i det første kapitel får vi en stærk beretning fra den engelske pilot Walter Yeulett, som fløj en af de seks engelske flyvemaskiner, som bombede zeppelinbasen i Tønder ved krigens slutning. Vi forstår, at disse piloter skrev verdenshistorie, idet det var første gang nogensinde, der gennemførtes et angreb på et landmål med flyvemaskiner, som startede og landede fra et hangarskib. Og et par kapitler længere henne i bogen, får vi så Treusch von Buttlar Brandenfels øjenvidneberetning om selv samme angreb, set fra landjorden.

I det hele taget vægtes hovedpersonernes egne ord højt gennem hele bogen. Bogen er således spækket med citater fra mange forskellige personer, som havde verdenskrigen tæt inde på livet. Vi introduceres til grev Ferdinand von Zeppelin og dennes utrættelige arbejde med at udvikle et flyvedygtigt luftskib. Poli-

tikkens beretning fra den 19. september 1912, da luftskibet *Hansa* cirklede over København - verdens første internationale ruteflyvning med passagerer, er således fornøjelig læsning. Alvorligere er de detaljerede og indgående beretninger om zeppelinernes bombetogter over England og den skræk og rædsel de bragte med sig. Og som i sidste ende ledte til englændernes udvikling af hangarskibe, hvorfra deres fly kunne lette og lande. Der redegøres for den tyske og engelske flådeoprustning, og vi hører om, at englændernes stærke flåde var den direkte årsag til anlæggelsen af zeppelinbasen ved Tønder. Luftskibene skulle herfra foretage rekognosceringsflyv-

ninger over Nordsøen og holde øje med den engelske flåde, hvilket selv sagt betød, at det var vigtigt for englænderne at destruere zeppelinbasen ved Tønder.

Vi får også et indblik i Danmarks neutralitetspolitik og den danske regerings bestræbelser på at holde sig ude af krigen, samt det nødvendige i at opretholde et stærkt forsvar for at sikre neutraliteten og landets selvstændighed. Men der er også plads til oplysninger af helt faktisk karakter. Vi snydes ikke for en indgående beskrivelse af luftskibene, hvordan de blev bygget, hvorledes de var indrettet, og hvad de kunne og ikke kunne. Teksten garneres desuden med et overdådigt billedmateriale. Hvert eneste kapitel indeholder mange illustrationer, og mange fylder både hele og halve sider. Ja selv et billede af de kotarme, som blev brugt til at fremstille zeppelinernes gassække, er der blevet plads til.

Alt i alt har Jens Robdrup skrevet en bog, ikke som historiebøger er flest, men i stedet en levende skildring, fortalt af de personer, som oplevede tingene ske.

Tenna R. Kristensen

Kom og vær med i et grænseløst fællesskab

Vil du være med til at støtte danskheden i grænselandet?

Så bliv medlem af Grænseforeningen og deltag i spændende aktiviteter i din lokalforening. Du får også tilsendt *Grænsen – magasinet om mindretal, sprog og kultur*, der udkommer seks gange om året.

Meld dig ind via vores hjemmeside www.graenseforeningen.dk eller kontakt en lokalforeningsformand i dit område.

Aabenraa Jens Overgaard
jensovergaard49@gmail.com • tlf. 4010 8142

Haderslev Peter Popp Andersen
kapopp@outlook.dk • tlf. 2066 7622

Sønderborg Kirsten Fanø Clausen
kifanoe@gmail.com • tlf. 6177 8515

Tønder Marie Stamp
stamp.marie02@gmail.com • tlf. 2074 6088

Rødding - Vejen Hans Harald Sørensen
hhs111@gmail.com • tlf. 5154 2075

Kolding og omegn Henning Haugaard
haugaardkolding@mail.tele.dk • tlf. 7550 4339

er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets hold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

GRÆNSEFORENINGEN
for en åben danskhed

Fragmenter - tekstilt - metal / Når naturen leger med - En udstilling om guldsmeden Hanne Behrens

Af museumsinspektør Elsemarie Dam-Jensen

DEN NYE UDS STILLING i Drøshes Hus 2020 handler om guldsmeden Hanne Behrens' virke gennem en menneskealder.

Hanne Behrens er født 1950 i Tønder. Hun stod i guldsmedelære hos guldsmedemester W. Scheelke og uddannede sig senere på Guldsmedehøjskolen i København samt i Tyskland og USA.

1985 startede hun eget værksted og var desuden i en årrække tilknyttet Skals Håndarbejdsskole. Hanne Behrens har været på studierejser over hele verden og har høstet stor anerkendelse og modtaget flere legater for sine arbejder. Hun er repræsenteret på mange museer både i Danmark og i udlandet og har også udstillet både inden- og udenlands.

Hanne Behrens har tidligere været involveret i udstillinger på Museum Sønderjylland Kulturhistorie Tønder, men det er første gang, at hun udstiller i Drøshes Hus, og det er også den største udstilling, der hidtil er blevet vist af hendes værker i Tønder.

Hanne Behrens er drevet af legen og nysgerrigheden, og hendes arbej-

de handler derfor i høj grad om at udforske og udfordre metallets muligheder. Særligt ønsker museet med denne udstilling at sætte fokus på Hannes særkende, som er tekstile teknikker omsat til metaller.

I de seneste år har Hanne Behrens arbejdet meget med naturen som inspiration, ikke mindst på hendes mange rejser i Nord- og Sydamerika. Det er der kommet en ny type smykker og formsprog ud af, som også bliver en del af udstillingen.

I udstillingen er indrettet en 'kopi' af Hannes værksted med arbejdsbord, ambolt og materialer, og her vises en film om, hvordan Hanne arbejder i sit værksted. Desuden vises der en lang række af Hanne Behrens' arbejder, udført i guld, sølv og kobbertråd og fremstillet i teknikker som vævning, strikning og knipling. Arbejderne består både af smykker og skulpturer.

Udstillingen vises i Drøshes Hus, Storgade 14, Tønder, fra den 1. maj til den 5. september 2020. ■

Museum Sønderjylland

Hvornår	Særudstillinger	Hvor
22.11.19 - 18.10.20	Grænseløs Påvirkning - den grænseløse påvirkning af dansk bygningskultur	Arkæologi Haderslev
28.03.20 - 06.09.20	Medgang og modgang - Udvekslinger mellem dansk og tysk kunst	Kunstmuseet i Tønder & Brundlund Slot, Aabenraa
01.05.20 - 05.09.20	Fragmenter - tekstilt - metal / Når naturen leger med	Drøshes Hus, Tønder
Arrangementer og aktiviteter		
05.04.20	Søndagsomvisning: Medgang og modgang - Udvekslinger mellem dansk og tysk kunst	Brundlund Slot, Aabenraa
05.04.20	Søndagsomvisning: Medgang og modgang - Udvekslinger mellem dansk og tysk kunst	Kunstmuseet i Tønder
06.04.20 - 08.04.20	Påskeferie i Tøndermarsken	Højer Mølle
24.04.20	Vandretur med guide i Tøndermarsken omkring Højer	Højer Mølle
02.05.20	Omvisning med guldsmed Hanne Behrens i udstillingen	Drøshes Hus, Tønder
02.05.20	Nat i naturen	Gram Lergrav
03.05.20	Søndagsomvisning: Medgang og modgang - Udvekslinger mellem dansk og tysk kunst	Brundlund Slot, Aabenraa
03.05.20	Søndagsomvisning: Medgang og modgang - Udvekslinger mellem dansk og tysk kunst	Kunstmuseet i Tønder
24.05.20	Nationalparkdag - Nationalpark Vadehavet	Højer Mølle
Foredrag		
08.04.20	Konservering af hverdagsgenstande på museet	Kulturhistorie Tønder
22.04.20	Kunst og vin - Om udstillingen Medgang og modgang.	Kunstmuseet i Tønder

Læs mere på www.msj.dk

Bagsiden om forsiden

Påskekrisen

Af forskningsleder ved Rigsarkivet i Aabenraa
Hans Schultz Hansen

A FSTEMNINGEN i 2. zone 14. marts 1920 var et sviende dansk nederlag. Alligevel krævede mange "Flensborg hjem". Andre foreslog en internationalisering af 2. zone, som så efter en årrække i økonomisk union med Danmark skulle stemme på ny. Den radikale regering C.Th. Zahle med H.P. Hanssen som sønderjysk minister ville hverken indlemme eller internationalisere 2. zone. Flensborgfolk og Dannevirkemænd konspirerede derfor mod regeringen. Peter Grau og H.D. Kloppenborg-Skrumsager rejste til København og fik enkekejserinde Dagmar til at råde sin nevø Christian 10. til et regeringsskifte. De fik overtalt Det Konservative Folkeparti og Venstre til at kræve nyvalg. Etatsråd H.N. Andersen rådede også kongen til at handle. ØK's direktør var den grå eminence i dansk udenrigspolitik.

Den 29. marts var Zahle i audiens. Christian 10. bad ham udskrive valg. Det afviste statsministeren, men tilføjede, at det stod kongen frit for at afskedige ministeriet. Kongen tog ham på ordet. Dermed kastede majestæten landet ud i Påskekrisen. Kongen satte sin advokat, højesteretssagfører Otto Liebe, i spidsen for et forretningsministerium.

Social-Demokraten proklamerede: "Kongen begår statskup". Partiformanden Th. Stauning gav kongen et ultimatum: Regeringen Zahle skulle genindsættes og rigsdagen indkaldes. Ellers blev der generalstrejke. Syndikaliister demonstrerede for republik på Amalienborg Slotsplads. En deputation fra Københavns Borgerrepræsentation gik påskelørdag i spidsen for et folketog til kongen og forlangte Liebe afløst af et nyt ministerium. Det gjorde sammen med demonstrationerne indtryk på kongen. H.N. Andersen rådede ham til at forhandle med partilederne. Uden om Liebe kaldte kongen dem til Amalienborg samme aften kl. 21. Længe kom man ingen vegne. Kl. 23 blev Liebe tilkaldt. Han og andre ministre sad på første sal i residenspalæet, partilederne i stuen. Kongen sled trapper og forhandlede separat med parterne. Ved firetiden påskemorgen lod han Liebe falde.

Liebe blev afløst af et nyt forretningsministerium under overformynder M.P. Friis. Generalstrejken blev aflyst. Friis udskrev valg, som førte til, at venstremanden N. Neergaard dannede regering støttet af de konservative. Det blev atter hverdag i dansk politik. ■